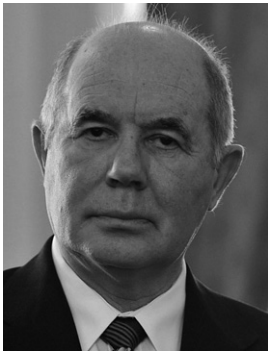

Ondrej Sliacky

Turecká studnička

Aj napriek tomu, že stopäťdesiatročná okupácia Slovenska vojskami Osmanskej ríše (16. – 17. storočie) zasiahla do života našich predkov, neúprosný čas ju postupne menil na akademický historický fakt. Ondrej Sliacky, autor nedávno vydaných povestí a historických príbehov o medenej Banskej Bystrici, sa vo svojej niekoľko rokov pripravovanej knihe Turecká studnička *na spôsob literárnej archeológie a ľudovej povesti pokúsil odkryť už nie historický, ale ľudský čas jednej z najväčších pohrôm v našich dejinách.*

Ako Pezinčania strúhali Turkom mrkvičku

Slávny bol kedysi Pezinok, malebné malokarpatské mestečko, ležiace pár míľ na sever od Prešporka. A keby len slávne! Bolo i bohaté. Najprv vďaka zlatu, ktoré v „terra Bozin“ od 13. storočia ťažili prví nemeckí kolonisti. Neskôr, keď sa bohaté zlatorudné žily zmenili na tenulinké zlaté nitky, zas vďaka vinohradom, ktoré nová generácia „nemeckých hostí“ pozakladala na pezinských preslnených úbočiach. Dokonca až natoľko preslnených, že za víno z pezinských odrôd sa v celom Uhorsku, ba aj v cisárskej Viedni platilo kremnickými dukátmi. „Za zlato zlatom,“ hovorilo sa. Nie div, že bývalá osada sa postupne vzmáhala. Drevené chatrče vystriedali hlinené domce, neskôr murované domy s maštaľami plnými kráv, koní, prasiat, sliepok, husí a kačíc. Za nimi vybiehali do vinohradov dlhé behúne polí so zeleninou, akej vari nebolo ani v rajskej záhrade. Čo si ešte Pezinčania mohli priať? Mali všetko, na čo si len zmysleli. A predsa všetko nie. Pezinok napriek svojmu bohatstvu bol obyčajným dedinským kútom. A ako len veľmi jeho majetní občania túžili po veľkej kamennej radnici, po richtárovi so zlatou reťazou okolo krku, po jarmokoch, aké boli v Trnave. Aby to však mohli mať, museli by byť slobodným kráľovským mes-

tom. No to Pezinok nebol. Jeho tvrdošijná snaha korunovať svoje bohatstvo mestským erbom však nebola márna. Ako k tomu došlo, že rakúsky cisár Ferdinand II. povýšil malokarpatské vinohradnícke mestečko na slobodné kráľovské mesto, nevieme. Možno Pezinčania poodnášali na viedenský cisársky dvor všetky truhlice s kremnickými dukátmi, možno do Viedne odkotúľali desiatky sudov so svojím najlepším vínom. Dosť na tom, že v jeden letný večer si ľahli do postelí ako dedinčania, a na druhý deň ráno, 14. júna 1647, sa v nich zobudili ako slobodní občania kráľovského mesta Pezinok. Dokonca až takí slobodní, že mali právo vysielať svojich zástupcov do krajinského snemu. V ten deň, ba aj niekoľko dní po ňom vraj v kašni na rínku nebolo vody ani do dlane. Zato vína až po samý okraj. Nuž pilo sa, na ražňoch sa krútilo jedno prasiatko za druhým, ba prišiel na rad aj mladý junec. Mladí-starí vyspevovali, dvíhali ruky nad hlavu. Konečne sa splnilo, po čom tak dlho bažili.

Lenže stačilo pár dní, a bolo po speve, po tanci, bolo po slobode. Veď akáže sloboda, keď neuplynul týždeň, aby popri nich neprehrmeli osmanskí jazdci z Ostrihomského sandžaku! Našťastie, dedina ako dedina, Turci si svoj povestný med túžili prisladiť Trnavou, Skalicou či Holíčom. Nuž poď rovno na Modru alebo cez Babu a Pernek na Záhorie! Roky rokúce Pezinok nevyrabovali, nepodpálili. Múdri Pezinčania však vytušili, že čo je dnes, nemusí byť zajtra, a začali si okolo svojho slobodného kráľovského mestečka stavať kamenný múr. Najprv len na piaď, žaby zo Šúrskych močarísk ho preskakovali. No keď sa Turci pri návrate z rabovačiek zastavili v Pezinku a potom odvliekli so sebou pár dievok či dve-tri chlapčiská, začal múr rásť ako huby pod Pezinskou Babou.

Vyvaľovali Turci potom okále, keď po nejakom čase už neuháňali popri pezinskom múriku, ale popri hradbách s rohovými baštami a dvoma bránami zo stáročných dubov. A to, že tie brány majú znútra takmer trojmetrovú železnú haspru kovanú v troch ohňoch, že by ju nezlomilo žiadne baranidlo, skúsení Turci si ľahko domysleli. No uvedomili si aj to, že ohradené mestečko je pre nich ako pre psa mucha, a tak len hodili rukou, čosi posmešne zakričali na pár bruchatých pánov majstrov stojacich s halapartňami na hradbách a uháňali nahor k Prievidzi.

Keď sa to takto párkrát zopakovalo, poľavili Pezinčania v ostražitosti. A hoci každý večer pezinský richtár určoval, kto z cechových majstrov a tovarišov pôjde na druhý deň do stráže na hradby, neraz na nich nebolo ani nohy. Zato v mestskom šenku a viechach, to už hej! Keď to takto šlo zo dňa na deň, zvykli si jedni na druhých. Pezinčania dokonca aj napriek cisárovmu zákazu otvorili brány, ba v tej smerom na Trnavu si kofy, ktorým bolo ďaleko do Prešpor-

ka, rozložili koše so všetkým možným, čo sa v Pezinku urodilo či zhotovilo. A čo Turci? Nevtrhli do mesta? Nevyrabovali ho? Nepodpálili? Nie. Za stopäťdesiat rokov, čo sa usadili v Uhorsku, bývali obdobia, keď nie vždy hrmeli delá jedných či druhých, nie vždy sa zrážali cisárske šable s tureckými jatagánmi. Dokonca uhorskí veľmoži protestantskej viery sa neraz s Turkami bratríčkovali, jeden druhého potľapkávali po pleciach. Najmä ak sa ukázalo, že turecká košeľa je evanjelickým uhorským pánom bližšia než viedenský katolícky kabát. Za Turkov boli predsa doma len akými-takými pánmi, ba aj v kostoloch si mohli vzývať svojho luteránskeho Boha, ktorému viedenskí jezuiti nevedeli prísť na meno. Turci si síce na juhu Slovenska, tam, kde sa usadili, stavali mešity, na koberčekoch vzývali Alaha, no málokedy sa stalo, aby luteránske mestečká a dediny vypálili do tla. A už vôbec nie tie, ktoré na znamenie svojej podriadenosti osmanskej brannej moci si na svoje kresťanské kríže povešali turecké hviezdy a turecké polmesiace. Pezinčania to neurobili. Ak sa však smädným Turkom zažiadalo zahasiť smäd pezinským vínom, nech sa páči, páni janičiari, klaňali sa až po zem, hosť do domu, Alah do domu. Žiadne obavy. Obslúžime vás vo všetkej diskrétnosti, najlepšie za mrku. Aj keby tu bol ostrihomský sandžakbeg či hneď sám belehradský veľkovezír, nezazrie vás. Len ráčte! A aby vám vínko lepšie chutilo, zahryznite si najprv do chrumkavej zlatučkej husacinky. A že navečer zatvárame obe brány? Na škáročku ich pootvoríme, a keď budete o polnoci odchádzať, potvoríme ich o niečo viac, aby ste sa cez ne mohli prešmyknúť aj so svojimi spľasnutými mešcami, no plnými bruchami. A keby vás náš človek náhodou pri tých bránach pri príchode nečakal, žiadne strachy. Každý Pezinčan vám ukáže, kde na rínku je Turecký dom.

No nebývalo tak vždy. Najmä vtedy nie, keď sa begom vyprázdnili mešce a sultán im z mosta do prosta odkázal: „To ste už zabudli, že hriech spáchaný na ďauroch nie je hriechom?“

Pochopili turecký janičiari, pochopili krymskí Tatári, čo znamenajú tieto slová, a znova s vytasenými jatagánmi vyrazili na sever od Dunaja. Znova teda zahrmeli kopytá tureckých koní, znova nejedna slovenská osada či mestečko ľahli popolom. Opäť sa slovenským krajom rozliehal zúfalý nárek tých, ktorí sa nestihli ukryť pred rabujúcimi turecko-tatárskymi vlkolakmi.

Lenže zvyk je železná košeľa. Pezinčania akoby ohluchli, oslepli. Naďalej si obďaleč Trnavskej brány ráno čo ráno kofy rozkladali svoj tovar.

„A čo Turci,“ šomral richtár, „nemáte z nich strach?“

„Z našich Turkov?“ škľabili sa kofy. „Poznáme sa po mene... my ich, oni nás... tí nám veru neskrivia vlások na hlave.“

Začas naozaj neskrivili. Lenže keď do ostrihomských kasární napochodovali Tatári z povolžských stepí, vojaci z Alahom zabudnutých končín Východoosmanskej ríše, Pezinčania sa už nestrachovali o svoje vlasy, začali sa strachovať o svoje hlavy. Najmä keď aj na okolí Pezinka, v okolitých majeroch a osadách zakikiríkali červené kohúty, roznariekali sa ženy, muži, deti, ktoré turecкí Tatári ako dobytok hnali na ostrihomský trh s otrokmi. Vtedy už aj pezinskému richtárovi došlo, že je zle-nedobre, a prikázal zahasprovať obe mestské brány. Kofy najprv ani muk. No keď po pár dňoch začala im v košoch zelenina pripravená na predaj vädnúť, skočili doňho ako osy.

„Otvor bránu, richtár, z čoho budeme žiť, keď nič nepredáme?"

A tak sa pred Trnavskou bránou znovu objavili kopy cesnaku, cibule, tureckej papriky, mrkvy, slamené košíky s vajcami, kurence, živé i ošklbané. Akoby bol plesol rukami. Furmani idúci do Prešporka či z Prešporka, slúžky z okolitých kaštieľov do večera rozchytali všetko.

Tak richtár dovolil otvoriť bránu aj na druhý deň.

Na tretí bolo však už všetko inak.

Augustové slnko sa ešte ani poriadne nezaprelo do pezinských vŕškov, keď sa nad cestou od Svätého Jura zjavilo mračno škorcov. Skúsené kofy okamžite spoznali, že to nie sú škorce, čo sa podchvíľou vrhajú na pezinské vinohrady, ale že sú to krymskí Tatári, horší než zdivočené psy. V tej chvíli akoby hodil papek medzi sliepky. Kofy zjačali, spišťali a, mladá-stará, rozpŕchli sa na všetky strany. Až na jednu. Jej meno si pezinský kronikár ani ľudová povesť nezapamätali. Ktorá iná by to však mohla byť než Sidónia, žena mestského sluhu, čo sa po mužovej smrti sama starala o deväť hladných detských krkov? Ba ešte aj o nemohúceho švagra, ktorý sa po tom, ako od neho ušla žena s dajakým tureckým mamľasom, vyvrátil na dvore ako klát a viac o sebe nevedel. Jediná, čo sa nepremenila na splašenú sliepku, bola ona, Sidónia. Najprv jej od hrôzy zdreveneli nohy, potom, keď sa jej do nich vrátila krv, vrhla sa na bránu a, zapierajúc sa do nej, horko-ťažko ju privrela. Darmo však chcela zdvihnúť železnú závoru, márne kričala na ženy, aby sa vrátili, aby jej pomohli. Kdeže! A páni cechoví majstri, čo mali strážiť bránu? Tak si štrngali cínovými pohármi, že ani nepočuli, čo sa deje za múrmi šenku. A dupot tureckých koní znel čoraz bližšie a bližšie. Každý iný by bol vzal nohy na plecia, schoval sa do najbližšej pivnice či myšacej diery, no Sidónia sa len mocovala s tou ťažkou železnou závorou a mocovala. Už jej šlo rozdrapiť prsia od námahy, keď ju konečne nadvihla a založila do vyčnievajúceho oka. V tej chvíli s hrôzou zistila, že klin, ktorý zaisťoval haspru, na pripojenej retiazke nevisí.

„Ježišku!" heglo v nej.

Čo teraz? Stačí, aby sa čo len dieťa zaprelo zvonka do brány, a závora z nej zletí.

Vtedy sa aj Sidónia zmenila na sliepku. Splašene zamávala krídlami a, vystrašene krákoriac, cupotala preč. Po pár krokoch však zastala a poď späť k bráne, kde zanechala kôš so zeleninou. Vtedy, ani nevediac ako, schytila z neho najväčšiu mrkvu a zašprajcovala ňou mohutnú závoru.

Ktohovie, či to bola naozaj mrkva a či onen železný klin, pohodený na zemi, pravdou je, že sa Turci v ten deň do Pezinka nedostali. Vlastne ani sa nepokúšali. Krákoriace kofy narobili taký huriavk, že páni majstri nakoniec predsa len povyskakovali z krčiem a ako tučné pavúky začali sa strmými schodíkmi štverať na hradby. Nevedno, či sa ich Turci zľakli, či sa od rehotu z bruchatých pezinských majstrov, ktorí sa rozhodli brániť svoje mesto, šli popučiť od smiechu, ale popchli kone a zamierili na Modru. Údajne vtedy už aj kofy boli na hradbách a odprevádzali ich posmešným krikom a šuchaním prsta o prst.

„Čo to tie baby ukazujú?“ pýtali sa mladší.

„No čo asi,“ rehlili sa postarší janičiari. „Neviete si domyslieť?“

Ktohovie, či na tejto povesti je čo len ten povestný mačný máčik pravdy. Miestny historik však píše, že turecká lúpežná tlupa sa v ten deň, ba ani v nasledujúce cez zatvorené mestské brány do Pezinka nedostala. Pomyselnú mrkvičku, znamenie posmechu, odvtedy pezinské kofy ukazovali Turkom, vždy keď mohli. A nielen mrkvičku. Neraz, keď boli v bezpečí na hradbách, jedna nadvihla sukne spredu, druhá zozadu.

„Viete, čo nám môžete?“ volali na Turkov.

Dňa 17. septembra 1663, keď mestské hradby obkľúčila obrovská, až osemnásťtisícová osmanská armáda, sa však kofy neodvážili ukazovať ani jedno, ani druhé. Mrákava Turkov, ktorá obkolesila mesto, im vyrážala dych. Našťastie po niekoľkých dňoch Turci z ničoho nič od Pezinka odtiahli, no všetko pred hradbami, ako aj blízke osady Kučišdorf, Trlinok, Grinava a mestečká Svätý Jur a Modra si to odniesli vrchovatou mierou. Pravdepodobne vtedy vznikla povesť o žene zo Zumberga, uhliarsko-baníckej osady nachádzajúcej sa vysoko v horách nad pezinskou osadou Cajla.

„Kristeježiši!“ rozľahlo sa jedného dňa osadou, „utekajte, kto ste z Boha... Turci idú!“

„Sem? Odkiaľ by sem šli?“

„Od Pezinka.“

Dvakrát to už vravieť nebolo treba. Mladí-starí povybiehali z chalúp, a ako-

by im horelo za pätami, zmizli v hore, kde si už dávno pripravili skrýše. V osade zostala len stará žena, ktorej asi pred dvoma-troma rokmi tlupa lúpežných Tatárov pred očami vytrhla z náručia malého vnúčika. Darmo kričala ako pominutá, márne sa vrhala na sedlo, o ktoré Tatári priviazali chlapca, tí sa len rehlili. Keď mali toho dosť, jeden z nich sekol starenu tupou stranou zakrivenej šable po hlave, že oči v skrvavenej tvári otvorila až na tretí deň.

Čudné to však boli oči. Akoby ich bolo slnko vypálilo. Nič nevideli, nič nespoznávali.

„Chudera," vraveli si ľudia, „s krvou jej z hlavy vytiekol aj rozum."

A že mali štipku srdca, raz jej vložili do rúk misku ovsenej kaše jedni, raz druhí. Mrzutí boli len vtedy, keď starena, obyčajne pri mesačnom splne, začala ako vlci pod Tureckým vrchom zavýjať, trhať si vlasy, hádzať sa o zem, a hoci jej dovtedy nikdy nevyšlo z úst jediné slovo, v tej chvíli tak zúfalo volala vnuka, že ľuďom z osady naskakovala po tele husia koža.

Skončila, až keď ženy na ňu vychrstli dva-tri džbery ľadovej vody. Vtedy, chudera, už neryčala. Vtedy už len ležala v tej vode, čo z nej postekala, a tíško, ako bezbranné dieťa, nariekala.

Teraz, keď janičiarska tlupa prepadla Zumberg, sedela na zemi pred chatrčou, v ktorej prespávala. A tak ako vždy nič nevidela, nič nepočula. Turci s jatagánmi v rukách sa prehnali osadou, no nikde ani noha.

„Kde sú všetci?" zrevali na ženu a poskákali z koní.

Starena ani slova.

Jeden z janičiarov jej zamával rukou pred očami. Nič.

„Si hluchá, či čo?" zareval jej druhý do ucha.

Starena znova ani hláska.

Turek hodil rukou a vbehol do najbližšej chalupy. Ostatní začali snoriť v ďalších a vzápätí jeden vybehol z tej najväčšej. V ruke držal hlinený krčah a kričal: „Sem sa, sem!"

O chvíľu Turci vykotúľali z chalupy pár malých súdkov. Vyrazili z nich zátky a začali si ich dvíhať nad hlavy. Tí, ktorí sa nevedeli dočkať, kým na nich príde rad, im ich trhali z rúk a logali zlatistý mok, akoby šli umrieť od smädu. Zo traja sa už začali strkať, mykať, vytiahli na seba kindžaly, no neuplynulo veľa času, a všetci do jedného ležali pred chalupou spití ako číky.

Kone chvíľu okolo nich pošklbávali trávu a potom sa rozliezli po hore. V tej chvíli starena, dovtedy stále nehybne sediaca na zemi, vstala a, opierajúc sa o palicu, prešmochtala sa k nehybným Turkom. Zohla sa, prehmatala ich od hlavy po päty a vrátila sa do chatrče.

Vyšla z nej so sekerou v ruke...

Keď sa ľudia vrátili do osady, div sa od hrôzy nepominuli. No len čo sa ako-tak spamätali, začali zmasakrovaných janičiarov a to, čo z nich zostalo, nakladať na táčky a odvážať k neďalekej diere, ktorá tam ostala po banských predkoch. Nahádzali ich do nej a zasypali skrvavenou zemou. Nikdy sa Turci nedozvedeli, čo sa stalo s jedným z ich prieskumných oddielov.

Po vyhnaní Turkov z Uhorska sa v Pezinku a na okolí o tejto udalosti ešte dlho vravelo, ale bol to len chýr, povesť... Bez vetra sa však nepohne ani lístok vínnej révy v pezinských vinohradoch. Takým vetrom bol v tomto prípade niekoľkoriadkový zápis na kúsku zožltnutého pergamenu, ktorý sa po storočiach našiel na Cajle pri Pezinku v starých Božích mukách neďaleko psychiatrickej liečebne a ktorý je teraz v depozitári pezinského Mestského múzea.

No neviem, neviem...

Podľa mňa pravdivosť tejto povesti skôr než ten záznam o zumberskej masakre, skrytý v gypsovej Matke Božej, potvrdzujú hubári. V pezinských horách stretli starú ženu, ktorá sa vypytovala, či náhodou nevideli malé chlapča.

„Vaše?“

„Moje,“ prikývla starena.

Hubári pokrútili hlavami.

„Nie... žiaľbohu, nevideli.“

„Odvliekli mi ho,“ rozplakala sa starena.

„Kto?“ zhrozili sa. „Kto vám ho odvliekol?“

„Turci...“

„Preboha!“ zhíkli hubári.

„Turci janičiari,“ spresnila stará žena.

„A kedy vám ho odvliekli?“ začali ľudia čosi šípiť.

„Včera,“ šepla starena.

Vtedy si už boli načistom, s kým majú do činenia, a napochytro nevedeli, či nešťastnej starene dajako pomôcť, alebo sa od nej pratať preč.

Lenže čo ak je to všetko naozaj takto a nie inak? Veď keby zumberská povesť nebola pravdivá, mohla by existovať čo aj mysteriózna stará mať, ktorá by si ešte aj po tristopäťdesiatich rokoch hľadala milovaného vnuka?

Vozokánsky lev

Málokto dnes vie o slávnej bitke pri Veľkých Vozokanoch roku 1652, z ktorej Turci po prvý raz utekali zo Slovenska, až sa za nimi prášilo. A už vôbec nik nevie, najmä nie historici, že sa o to pričinil najmä forgáčovský lev s obrovskou hrivou a mračno vozokánskych sršňov. A ešte ktosi: štyria mladí Esterházovci, ale to už historici poznajú, s modrou šľachtickou krvou v žilách, a množstvo sedliakov z požitavských dedín, ktorých obyčajná krv, červená, tak skropila vozokánsky Starý háj, že rok čo rok v ňom vyrastá nespočetné množstvo červených poľných ružičiek.

Po dlhej pätnásťročnej vojne (1591 – 1606) medzi Osmanskou a Habsburskou ríšou uzavrel rakúsky cisár s Turkami mier. Zaplatil si zaň. Turci mali iné starosti než handrkovať sa s viedenským cisárom o Uhorsko, ktoré už považovali za svoje. Lákal ich Východ, Perzia s rozprávkovo bohatým Bagdadom. Keď ju dobyjú, môžu zájsť aj do Viedne vypiť si s cisárom šáločku svojej milovanej kahve. No teraz je dôležitý Východ. A tak osmanský sultán vyslal do Uhorska, k svojim tureckým veliteľom, posla s rozkazom nevyvolávať šarvátky s cisárskym vojskom. A už vôbec nie potulovať sa po ľavej strane Dunaja okolo bohatých stredoslovenských banských miest.

Budínsky paša súhlasne prikývol. No ostrihomský, Kara Mustafa, ktorého po prehratej bitke s kresťanskou alianciou pod Viedňou roku 1683 dá sultán v Belehrade zaškrtiť hodvábnou šnúrou, očervenel, ozelenel od zlosti.

„Takže za Dunaj ani pozrieť," čertil sa, „a z čoho potom budem žiť, ako mám udržať obrovskú ostrihomskú posádku a ich rodiny? Pravda, rabovať by som mohol aj na svojej, maďarskej strane. No ktorý blázon by lúpil, zbíjal na svojom?!" A tak sa rozhodol, že na príkaz z Istanbulu čo najskôr zabudne. Napokon, kto by sa tam dolu dozvedel, že si na deň-dva odskočil z Ostrihomu medzi akýchsi Slováčikov? Veď nepôjde nahor s delami, nebude búšiť do hradieb Trnavy či Nitry, obíde Šintavu, Vráble, Levice i veľkolepú pevnosť Nové Zámky. Veď čo by tam aj získal? Hrnce, truhlice? Potrebuje kone, kravy, ovce, kozy, voly, vozy plné vriec raže, jačmeňa, ovsa, hrachu, fazule, sudy nasolenej a vyúdenej baraniny. A to v mestách nenájde. A tak, pozerajúc do mapy Horného Uhorska, nazývaného aj Kráľovské Uhorsko, podčiarkuje v nej predovšetkým veľké dediny, majere, usadlosti pozdĺž riek Žitava a Nitra. Len... zháči sa, na takú výpravu potrebuje janičiarov, veľa janičiarov, ktorí budú rabovať stodoly, komory, vyháňať statok z maštalí a hneď ho hnať do ostrihomských stajní. A potrebuje i janičiarov, ktorí celú výpravu ochránia pred cisár-

skymi žoldniermi. Okolité pevnosti a pevnôstky sú ich plné, aj keď nebýva zvykom, sám sa o tom už niekoľkokrát presvedčil, aby práve oni šli ratovať napadnutých sedliakov, človek nikdy nevie! Lenže koľko má tých janičiarov? Pár stoviek. A ešte aj z tých musí polovicu nechať v Ostrihome. Také je nariadenie veľkovezíra.

Nie, nie, z výpadu za Dunaj nebude nič.

Už-už chcel zvolať podriadených agov, aby im oznámil svoje rozhodnutie, keď vtom mu zaiskrili oči. Že som na to neprišiel hneď, pošuchal si ruky. A tak si ich predsa len zavolal.

„Každý z vás vysadne hneď teraz na koňa," rozkazuje, „a pôjde do Jágra, Szolnoku, Budína, Pešti, Székesfehérváru."

Agovia spozorneli, a nechápali. Tie mestá predsa vyrubenú daň dávno zaplatili. Po čo by ta šli?

Kara Mustafa vytušil, na čo agovia myslia.

„V najbližšom čase sa vyberieme za Dunaj. A keďže chcem, aby sa hornouhorskí ďauri zľakli už nášho počtu, potrebujem posilu... pôjdete verbovať!"

„Koho?"

„Neveriacich."

Agovia neverili vlastným ušiam.

„Do nášho vojska?"

„Do nášho," prikývol Kara Mustafa.

„Nepôjdu," hlesol jeden z agov. „V tých mestách žijú samí kupci, remeselníci, šustri, krajčíri, klobučníci, gazdovia, paholci... nikdy tí nedržali šabľu v ruke... A potom, kresťania proti kresťanom? Nie, nepôjdu," trval na svojom.

„Ale pôjdu," fľochol naňho paša. „Keď im sľúbite podiel z koristi, budú sa tak hrnúť, až si polámu nohy."

Teraz už agovia prikývli.

A ako turecký veliteľ Ostrihomu povedal, tak sa stalo. O pár dní sa do starodávnej kresťanskej metropoly Uhorského kráľovstva dohnalo také množstvo kresťanov z Dolného Uhorska, že turecký zbrojníci vyprázdnili všetky sklady s jatagánmi, kopijami, štítmi, lukmi, vojenskými sekerami. A keď paša prikázal každému z nich ešte vydať jednu akču, turecku striebornú mincu, ako závdavok na korisť, hneď len za Dunaj a za Dunaj!

O dva-tri dni spolu s tisíctristo Turkami tri tisícky dolnouhorských kresťanov s tureckými zástavami v rukách prešli po provizórnom ostrihomskom moste na slovenskú stranu Dunaja. Tam sa k nim pridala ešte stovka Parkančanov a za vreskotu janičiarskych píšťal, trepotu činelov a bubnov sa vydali smerom na Nové Zámky.

Vrchný veliteľ Preddunajského dištriktu a kapitán Nových Zámkov gróf Adam Forgáč len zamrkal očami, keď mu pod pevnosťou, pravda, v úctyhodnej vzdialenosti od jej kanónov, začala tá mrákava revať, hroziť jatagánmi, kopijami a sekerami. Neveriacky hľadel, neveril vlastným očiam, kde sa v čase hlbokého mieru v Kráľovskom Uhorsku, v časti patriacej viedenskému cisárovi, odrazu vzalo toľko Turkov. No keď sa mu zaostril zrak, zbystril sluch, zas zabudol zavrieť ústa. Veď tá mrákava kričala, revala nie po turecky, ale jeho rečou!

„Ó, Ištenem!" zaúpel.

A kým sa rozhodoval, čo urobiť, mrákava spod pevnosti zamierila smerom na Vráble. No ešte i vtedy Adam Forgáč iba hľadel a hľadel namiesto toho, aby prikázal nemeckým mušketierom a uhorským hajdúchom vyraziť z pevnosti a tú mrákavu rozohnať, roztrhať, zadupať do novozámockej čiernej zeme. Koľko vlastných majerov, dedín a usadlostí by bol tak uchránil pred vyrabovaním a vypálením! No nie za majermi, nie za usadlosťami bude Forgáčovi do konca života ľúto. Želieť bude predovšetkým za štyrmi mladými junákmi, okrasou Uhorského kráľovstva. Keby bol tú chamraď rozdrvil pod Novými Zámkami, tá okrasa mohla...

Na druhý deň bola už mrákava pri Vrábeľskej pevnosti. Niekoľko sto z tritisíc naverbovaných dolnouhorských kresťanov sa aj pustilo do nej, no keď z hradieb dali o sebe vedieť cisárske kanóny, nevedeli, kam skôr utekať.

„Blázni!" reval na nich Kara Mustafa. „Keď sa vrátime do Ostrihomu, pohádžem vás do Dunaja ako mačence... Boli ste hluchí, keď som kázal nechať Forgáčovcov na pokoji? Alebo ste si mysleli, že sa vás Forgáč zľakne? Vás, bandy mizernej!"

A prikázal zamieriť na Topoľčianky.

Janičiari poslúchli bez slova. Hundrať začala naverbovaná chamraď. Neprišli sem predsa preto, aby drali podošvy len tak, naverímboha. Túlať sa mohli aj doma, po puste. A keď ich začali páliť podošvy a praskať krvavé pľuzgiere, už nehundrali. Len čo zazreli prvý veľký majer grófa Forgáča, vyrútili sa naň ako po prietrži mračien voda na žitavskú nivu.

„Čo teraz?" zbehli sa agovia okolo pašu.

„Žeňte k stajniam!" zvolal Mustafa.

Dobre on poznal martalovských zbojníkov i tatárskych vyvrheľov. Tí keď udrú, nezostane po nich kameň na kameni. Ani jeden živý tvor neunikne ich jatagánom, žiadna chalupa nezostane nespálená. A táto dolnouhorská tlupa, ktorú naverboval, nie je iná. A on predsa potrebuje dohnať do Ostrihomu stáda dobytka, aby prežili treskúcu dolnozemskú zimu. Musí vyrabovať chalupy, komory, sýpky, maštale, nie hádzať na ne fakle. Preto skríkol na agov, aby lete-

li so svojimi janičiarmi k Forgáčovmu majeru, aby tam boli skôr, než ho zdivočená masa ďaurských psov podpáli.

Urobili janičiari, čo mali urobiť. Vyhnali dobytok z maštalí, zaplieskali korbáčmi nad obďaleč sa pasúcim stádom a poď s ním čo najďalej od majera! Lebo keď zdivočená luza vyrabuje majer, vyhodí na jeho staviská horiace fakle, už bude neskoro práskať korbáčmi. Vtedy splašené kravy, jalovice, teľce začnú strečkovať, vyhadzovať kopytami, kým sa nezbijú dokopy a nerozutekajú po celom žitavskom kraji. A bolo tak, ako Kara Mustafa predpokladal. Ešte boli janičiari len na dostrel od majera, už vzbĺkli jeho slamené strechy.

„Preč! Preč!" kričal na janičiarov, aby stádo hnali čo najďalej od horiaceho majera.

Lenže nemusel to robiť, nemusel sa namáhať. Jeho vojaci boli skúsení rabovači. Presne vedeli, čo robiť a čo nie. Horšie to už bolo s naverbovanými ďaurmi. Nie každý si niečo odnášal z majera. A tak len čo zazreli prvú osadu, vrhli sa na ňu ako besné psy. Trhali, driapali, čo zazreli. A keď sa ani teraz neušlo na každého, hnali sa ďalej. Do ďalšej dediny, do ďalšieho majera, do ďalšieho kaštieľa.

„Hrôza! Súdny deň, pán gróf!" dychčí hajdúch, ktorý sa prihnal do Novozámockej pevnosti. „Všetky vaše žitavské majery, všetky vaše žitavské kaštiele sú vyrabované, zo všetkých šľahajú plamene až k oblakom."

„A čo ľudia?" trnie Forgáč.

„Tých, čo nestihli utiecť, ženú ako dobytok do Ostrihomu... celé rodiny!"

Neskričal Adam Forgáč, netresol po stole, nezvolal to svoje povestné: „Ó, Ištenem!" Mlčky, akoby v tej chvíli prijímal Jóbovu zvesť, naznačil hajdúchovi, že môže odísť. Ale Forgáč nebol mníchom. Nekľakol si v kaplnke Novozámockej pevnosti na kolená, nezopäl ruky k modlitbe Pánovej, aby odpustil nepriateľom. Bol to vojak, šľachtic, ktorého rodová česť zaväzovala brániť si rodnú zem. A tak len čo rozposlal poslov k najbližším cisárskym posádkam, do Levíc, Vrábeľ, Ďarmôt a Pápy, so žiadosťou o pomoc, na čele niekoľko sto uhorských hajdúchov a nemeckých žoldnierov, vyrazil z Novozámockej pevnosti. Vyzeralo to tak, že Adam Forgáč zo strachu pred Turkami uteká na Gýmešský hrad, svoje rodové sídlo, z ktorého sa po Moháči stalo nedobytné orlie hniezdo.

Ale nie, nebolo to tak. Adam Forgáč neutekal na Gýmeš. Nezachraňoval si vlastnú kožu. Cez vypálené majery, cez vyrabované dediny letel k Vozokanom. Dobre on vedel, že Turci sa budú s obrovskou korisťou, stádami rožného dobytka, s plnými vozmi obživy vracať do Ostrihomu najkratšou cestou. Tak kde inde si má na nich počkať než tam? Navyše k Vozokanom mali prísť všetci,

ktorých požiadal o pomoc. A vskutku, len čo sa so svojimi hajdúchmi ocitol na rozľahlej lúke za dedinou, z jednej strany obrastenej hustým lesíkom, začali sa zjavovať prvé posily. Prišla kompánia jazdcov z Levíc, Vrábeľ, rýchly posol oznamoval, že na ceste je už aj posila z Balašských Ďarmôt a Pápy. Vtom z ničoho nič zoskočili pred Forgáčom zo svojich paríp štyria mladí husári. Zrazili pred ním opätky, zaštrngali ostrohami. Už-už sa chceli hlásiť, keď vrchný veliteľ armády Uhorského kráľovstva roztiahol ruky: „Vitajte, moji milí Esterháziovci, dávno som vás nevidel."

Prizrel sa lepšie mládencom, prešiel po nich ľúbezným okom.

„Ištenem, ale ste vyrástli, fiúk, odvtedy ako som vás nevidel. Ba či si to naozaj ty, Lacko, Feri, Tomáš, Gašpar... ste to vy?"

„Igen, báčikám Forgáč, my sme to," usmial sa František, najstarší zo štyroch Esterháziovcov.

„Ako tie tatranské jedle, Ištenem... a či viete, fiúk, že ja mám doma päť dievok?" usmial sa popod fúzy gróf Forgáč.

„Akože, báčikám, vieme."

„Tak si vyberajte, lacno dám." Vzápätí sa vážne pýta: „Ako ste vedeli, že vás potrebujem?"

„Lev na Gýmeši odvčera tak reve, že ho počuť až k nám do Galanty."

„Tá stará ospalá mačka?"

„Keď vraj takto vystrája," vraví Gašpar, mladší z dvoch galantských esterháziovských bratov, „je zle."

„To povedal otec, pravda?"

Tomáš, starší z bratov, prikývol.

„Za hodinu, za dve sú tu aj bratranci Jánoš, Žigmund, Mikuláš a Šani," dodáva Ladislav.

„Výborne, fiúk," potľapkáva Forgáč jedného Esterháziho po druhom. „Nikdy Turčiská na vás nezabudnú."

Vtom prichádzajú na lúku forgáčovskí furmani s desiatimi ťažkými vozmi, v ktorých vozievajú bystrickú meď dole k istrijským prístavom. Neuplynie chvíľa, kone sú vypriahnuté a vozy hrubými reťazami zviazané do veľkého štvorca. Medzi ne cisárski kanonieri z Novozámockej pevnosti priťahujú menšie kanóny, takmer kanóniky, za ktoré ukrývajú poriadne delá.

„Dobre, dobre," spokojne prikyvuje Forgáč a ukáže cisárskym žoldnierom, aby poskákali na vozy. V tej chvíli sa vozová hradba zaježí na všetky strany dlhými halapartňami.

Schopný vojak bol gróf Adam Forgáč. Veľmi schopný. Ešte keď sa díval z Novozámockej pevnosti za ostrihomskou mrákavou janičiarov a dolnouhor-

skej hávede, valiacou sa na Vráble, uvedomil si, že vracajúcu sa ostrihomskú hordu môže zastaviť len vozovou hradbou. Či niečo vedel o tej dávnej, husitskej, ktorá bola súčasťou úspešnej vojenskej taktiky bratríkov, nevedno. Ale je priam fatálne, že to bol sám geniálny český vojvodca Ján Žižka z Trocnova, hlavný hajtman husitských vojsk, ktorý sa pri prvej koristníckej výprave do Uhorska v roku 1423 dostal až pod Nové Zámky a tam z vozovej hradby odrážal útoky vojska „ryšavej líšky". Tak Česi nazývali uhorského kráľa Žigmunda Luxemburského, ktorý im v Kostnici dal upáliť majstra Jana Husa.

Neskoro popoludní v pondelok 26. augusta 1652 bola Forgáčova vozová hradba pripravená. Na vozoch a uprostred nich sa tiesnila stovka žoldnierov z Novozámockej pevnosti. Okolo vozov Forgáč rozmiestnil husárske kompánie z Balašských Ďarmôt, Pápy a Nových Zámkov. Špehovia, ktorých poslal oproti Turkom, hlásili, že vracajúca sa horda je už neďaleko – v Tesároch a Mlyňanoch. Obe dediny s okolitými majermi vyrabovali, vypálili a teraz sa blížia k Vozokanom.

Medzitým Kara Mustafa akoby tušil, že sa niečo chystá. Bodol koňa do slabín a vyletel na vŕšok vo vozokánskych viniciach. A tam sa už len neveriacky díval pred seba, neschopný jediného slova. Čo je to za čudo? Čo má znamenať tých pár veľkých sedliackych vozov a zo dve-tri kompánie cisárskych ozbrojencov pri nich? Vari len nečakajú naňho? Agovia, ktorí ho sprevádzali, takisto stratili reč. Dosiaľ šlo všetko ako po masle, a zrazu...

Kara Mustafa sa rozrehotal: „Už som videl všeličo, ale cisárskych vojakov natlačených v sedliackych vozoch ako kapusta..."

Agovia sa, pravdaže, smiali spolu s ním.

„Uvidíme, či budú utekať vo vozoch, alebo si nohy vyložia na plecia..." Potom vážne dodal: „Keď začneme strieľať, dobytok sa splaší... zažeňte ho za Žitavu."

A keďže dvojtisícové stádo rožného dobytka bolo pre ostrihomského pašu priveľmi vzácnou korisťou, aby oň prišiel, prikázal ho zahnať späť k tesárskemu cintorínu, kde ho mali strážiť ďauri z Dolného Uhorska. Tam sa turecký batalión rozdelil na dva voje a vyrútil sa na Forgáčovu vozovú hradbu. Pravda, Turci aj s korisťou sa jej mohli veľkým oblúkom vyhnúť, Kara Mustafa by to však neprežil. Aby on, ostrihomský paša, pred ktorým sa všetko, čo je na oboch stranách Dunaja, trasie, obchádzal zahnojené sedliacke vozy s ich kanónikmi pre deti. Keby sa to tak donieslo sultánovi, to by bola hanba!

A tak sa vztýčil v strmeňoch, švihol jatagánom a ako dunajský víchor vyrazil proti vozovej hradbe. Ale aj víchor vie skrotnúť. Najmä ak mu cestu prehradia delové gule. Forgáčovské kanóny ich spoza vozovej hradby metali jednu po

druhej. Najmä tie veľké, zamaskované malými kanónikmi pre deti. A tak janičiari strhli kone, cúvli pár krokov dozadu a z bezpečnej vzdialenosti hľadeli na Forgáčových kanonierov. Po dvoch hodinách, okolo desiatej hodiny večer, keď z kanónov prestali šľahať ohnivé blesky, dunajský víchor vybúšil s ešte väčšou silou než predtým. A na kresťanské oddiely sa nehnali už len janičiari, s ohlušujúcim revom sa na vozovú hradbu rútila celá kresťanská dolnouhorská chamraď. A bodaj by sa nerútila! Kara Mustafa ešte pred tým, než zavelil na útok, pricválal k nej a zreval: „Ak ich pobijete," ukázal na vozovú hradbu, „všetko, čo tam nájdete, je vaše!"

Nuž rúti sa zberba, rúti, spolu s osemsto Turkami na sto jazdcov z Vrábeľskej pevnosti, na stodvadsať jazdcov z Levického hradu, na sto husárov z Ďarmôt. Rúti sa na Forgáčových junákov z Novozámockej pevnosti, ktorí stoja okolo vozovej hradby ako vytesaní z gýmešského brala.

Medzi nimi sú i štyria mladí Esterháziovci.

No nech sa chamraď rúti, ako chce, hradba, ktorú mala rozmetať na všetky strany žitavskej nivy, odoláva. Odoláva vďaka dlhým, až päťmetrovým pikám, na ktoré sa naverbovaná zberba napichuje ako na fašiangové ražne. Ale odoláva aj vďaka cisárskym jazdcom, na ktorých sa vrhli Mustafovi vojaci. A tak sa kresťania a moslimovia navzájom sekajú, rúbu, krvavia. S výkrikmi, ktoré trhajú uši, padajú pod kopytá koní jedni i druhí. Mesiac, ktorý dosiaľ osvetľoval žitavskú pahorkatinu, sa už na tú hrôzu nemôže dívať.

Vozokánsky Starý háj na chvíľu zahalili chuchvalce čiernych mračien.

Vtedy si Adam Forgáč uvedomil, že čierňava zahaľuje nielen vozokánske bojisko, ale aj tesársky cintorín, kde Kara Mustafa ukryl stádo ulúpeného dobytka i zajatcov. Ešte pred chvíľou mu hajdúsi hlásili, že tam nie sú nijakí janičiari, stádo stráži len zopár dolnouhorských naverbovancov.

Výborne! pomyslel si. Pobočníkovi vraví: „Vyhľadaj mladých Esterháziovcov a prikáž im, aby stádo odohnali do bezpečia!"

Pobočník prikývol. No ešte prv než sa vyrútil k vozovej hradbe, kde naposledy videl esterháziovských mládencov, Forgáč naňho volá: „Krkom mi ručíš, že sa ani jednému z nich neskriví vlások na hlave... Počuješ?!"

„Počujem, výsosť!"

Lenže pobočník v tom lomoze a dunení kanónov nepočul ani slovo. Keby bol počul, bol by svojho veliteľa poopravil, že môže ochrániť už len troch Esterháziovcov. Ladislava, dvadsaťštyriročného martýra, už nie, pretože toho už ochraňuje nebeský Stvoriteľ. Ladislav totiž nečakal na Forgáčov príkaz. Keď sa dozvedel, že Turci vlečú do Ostrihomu aj množstvo dedinčanov z Ponitria a Požitavia, s pár husármi vyrazil k Tesárom, kde zajatci mali byť. Dolno-

zemskí kramári, paholci, trhovníci, ktorí ich strážili, sa, pravdaže, pri pohľade na rútiacich sa cisárskych husárov rozpŕchli ako sliepky, keď nad nimi zakrúži jastrab. Ladislav sa snažil rýchlo odviesť zajatcov na bezpečnejšie miesto, no janičiari z Budy, ktorí sa na Mustafov rozkaz zjavili pred polnocou vo Vozokanoch, začali utekajúcich zajatcov prenasledovať. Ladislav sa im postavil do cesty, ale kôň sa mu spätil a vyhodil ho zo sedla... O ostatné sa už postarali turecké šable a guľky z janičiarskych pištolí.

V tej chvíli sa vozokánskym poľom rozľahol rev gýmešského leva.

„Počujete, výsosť?"

„Čo mám počuť?"

„Váš lev..."

Forgáč sa podozrievavo pozrel na pobočníka.

„Nie ste ranený?"

Pobočník pokrútil hlavou.

V tej chvíli ostrihomskí Turci, povzbudení príchodom janičiarov z Budy, s plnou silou udreli na forgáčovských husárov. Jeden z nich, na mieste, kde je dnes pamätný monument vozokánskej bitky, sa v tme zavesil na Františka Esterháziho a potom mu už stačilo len jediný raz zozadu švihnúť jatagánom Františkovi po krku...

Gýmešský lev zareval po druhý raz.

„Ani teraz nepočujete, výsosť?"

„Čo zas?"

„Vášho leva."

„Kde by sa tu vzal?"

Budínski janičiari, povzbudení doterajším úspechom, vyrazili proti ľavému krídlu Forgáčovej jazdy. Ešte predtým než ho roztrhli, tureckí mušketieri streľbou z pušiek zabili Tomáša Esterháziho. Vzápätí janičiari rozsekali jeho brata Gašpara. Vtedy Forgáčov lev zreval na Gýmeši tak, že stromy vo vozokánskom Starom háji div nepovytŕhalo z koreňov.

Adam Forgáč však stál vzpriamene. Možno preto, že v tej chvíli nebol na vozokánskom poli, ale pred trnavským chrámom Jána Krstiteľa vítal svadobných hostí. Vzácnych, najvzácnejších, veď svadobným otcom nie je nikto iný než on, kapitán Kráľovského Uhorska, poverený samým viedenským cisárom obrániť to málo, čo z veľkého Uhorska po Moháči zostalo.

A pýchou sa Adam Forgáč zadúša nielen pri pohľade na svoje dcéry. Zadúša sa ňou aj pri pomyslení, že jeho zaťmi budú štyria mladí Esterháziovci, kvety, aké v Uhorsku ešte nevykvitli. Ale kde sú? Priestranstvo pred Kostolom sv. Jána Krstiteľa je už zaplnené stovkami hostí, divákmi zo široka-ďaleka. Sú tu

Ernest Zmeták: Abrahám obetuje Izáka, drevorez, 1948

všetci Esterháziovci, všetkých príbuzenstiev, no mladých zaťov niet. Vtedy si Forgáč všimne, že dcéry nemajú na sebe nádherné biele šaty z benátskej čipky, ktoré im na Gýmeš poslal ako svadobný dar sám viedenský cisár. Sú celé v čiernom. A či sa mu to len marí? Nie div po takom hroznom dni, aký zažil dnes na vozokánskom poli. Aj sa obrátil na pobočníka, aby vyzvedel, či sa niečo nestalo, keď vtom zaznel piskot a vreskot tureckých píšťal, činelov a bubnov. Vzápätí sa pred trnavský univerzitný chrám dorútil veľký koč ozdobený pestrými svadobnými stužkami. Forgáč si s úľavou vydýchol. V koči sedia štyria Esterháziovci.

Panebože, zvolá v duchu, jeden krajší ako druhý! Aj sa ich chce spýtať, prečo meškajú, kde boli doteraz? Vtom však z koča ako prvý vystúpi Kara Mustafa.

Ištenem, čo ten tu chce? heglo vo Forgáčovi.

Ostrihomský paša akoby mu čítal myšlienky, pristúpi k nemu a takmer priateľsky hovorí: „Priviedol som ti zaťov, svadobný otec."

Čaká teda, kým Esterháziovci povyskakujú z koča.

„Mal si pravdu, keď si ich nedávno prirovnal k tatranským jedliam," hovorí Mustafa. „Čo k tatranským... také jedle nerastú ani u nás v Anatólii."

V prvej chvíli Forgáč siahol po šabli, no vzápätí ju zasunul späť do pošvy. Uhorský šľachtic predsa vie, čo sa patrí, spamätal sa. Na svadbe treba privítať akéhokoľvek človeka, nech je to hoci ostrihomský mohamedán Kara Mustafa. A kývol na hlavného komorníka.

Komorník priskočil s dvoma pohármi a karafou červeného skalického vína. Hneď z nej aj úslužne nalial, no len čo Forgáč zdvihol pohár, aby si pripil s úhlavným nepriateľom, zhrozene ho vypustil z ruky. V pohári nebublalo víno, ale krv. Kara Mustafa sa uškrnul a potom kývol na janičiarskych muzikantov. Spišťali píšťaly, pleskli činely, zaduneli bubny. Mladí Esterháziovci priskočili k svojim nevestám. Jedna ruka letí nahor, druhá podoprie bok a nohy začnú cifrovať husársky verbunk, aký ešte kráľovská Trnava nevidela. Forgáčove dcéry najprv s obdivom hľadia na svojich ženíchov, potom si každá obtancuje toho svojho, a už sa zvŕtajú spolu. Svadobní hostia s úžasom hľadia na tancujúcich a postupne sa k nim pridávajú. Po nich ďalší a ďalší. Najprv sa v rytme janičiarskej kapely začnú natriasať hodnostári Trnavskej univerzity – magnificencia, spectabilis, profesores –, potom sa pridajú desiatky jezuitov, radniční páni, zástupcovia slávnych starodávnych uhorských rodov, vojaci z Novozámockej pevnosti, z Vrábeľ, Levíc, Nitry, Ďarmôt a Pápy, až zrazu do stredu tancujúcich skočí staručký Erdődi, cisárov zástupca na svadbe, a začne poskakovať na krivých nohách, plieskať si dlaňami po sárach čižiem, akoby mal toľko rokov ako mladí Esterháziovci. Kara Mustafa stojí bokom a tlieska mu do ryt-

mu. Odrazu spoza pása vytiahne pištoľ, zdvihne ju nad hlavu a vystrelí. V tej chvíli všetko zmeravie. Po chvíľočke sa však pohnú štyria Esterháziovci, nasledovaní svojimi nevestami. Po nich sa rozhýbu purpuroví kardináli, fialoví biskupi, hnedí františkáni a jezuiti v čiernych kutniach. Keď vojdú do kostola, zamieria k oltáru, kde ich už čaká ostrihomský kanonik Tomáš Pálfi, aby vykonal svadobný obrad.

Lenže kanonik ako keby ich nevidel. Keď sa mladí Esterháziovci blížia k nemu, pokrúti hlavou, že nie, sem nie, a ukáže na vchod do sakristie. Ženísi bez slova vchádzajú do podzemia kostola. Sprievod ako zhypnotizovaný kráča za nimi. Forgáč je zmätený. Prečo sem? Obrad sa predsa od vekov odbavuje pred oltárom. A prečo sú v sakristii štyri otvorené cínové truhly? A prečo si Esterháziovci jeden po druhom do nich líhajú?

Adam Forgáč im chce v tom zabrániť, ale nedarí sa mu odlepiť nohy od zeme. Naopak, má pocit, že sa do nej prepadáva.

Vtom počuje, ako pobočník volá: „Pán gróf... pán gróf, preberte sa!"

Forgáč sa zobzeral okolo seba. Na jeho prekvapenie nie je v sakristii trnavského univerzitného kostola, ale vo svojom veliteľskom stane na vozokánskom poli. Uľahčene si vydýchol. Všetko, aj štyria mladí Esterháziovci, to bol len akýsi prelud... smrteľná halucinácia, nič viac. Pre istotu sa ešte raz zobzerá okolo seba a – ustrnie. V druhej polovici stanu, tam, kde je najväčšie prítmie, zazrie obrysy štyroch truhiel.

„Mali ste ich chrániť," potichu povedal pobočníkovi, ktorý stál pri rakvách.

Cisársky dôstojník sklonil hlavu a nezmohol sa na slovo.

„A čo ostatní? Sú tiež mŕtvi?" pýta sa Forgáč.

„Všetci nie," odvetil pobočník. „Tí vo vozovej hradbe prežili. Ale ráno..."

„Rozumiem," prikývol Forgáč a vzápätí chladnokrvne povie: „Zožeňte zopár sedliakov z Vozokán, hneď teraz, a mŕtvych odvezte na Šintavský hrad. Ak nás zajtra Kara Mustafa dorazí, nesmie zneuctiť ich telá."

Zrazu sa zháči, akoby si na niečo nevedel spomenúť.

„Čo som to povedal?"

„Že mám ísť na Šintavský hrad."

„Ešte predtým."

„Mám zohnať zopár sedliakov..."

Forgáč prikývne: „Hej, to je ono... to je ono!"

Potom sa zvrtol a strmo vykročil zo stanu do mŕtvej vozokánskej tmy, slabo osvetľovanej ohňami oboch táborov. Vzápätí pobočník počul už len cval koní jeho osobnej stráže.

To je koniec, pomyslel si a s niekoľkými husármi vyrazil do nočných Vozo-

kán zohnať furmanov, ktorí by mŕtvych Esterháziovcov odviezli na Šintavský vodný hrad.

Vrchný veliteľ stredoslovenských banských miest Adam Forgáč po polnoci z 26. na 27. augusta 1652 však nenechal svoje oddiely napospas tragickému osudu, ako sa to pobočníkovi mohlo zdať. Len čo začala tma rednúť, znova bol vo svojom vozokánskom stane. Lenže to už pobočník nemohol vedieť, pretože v tom čase sa so štyrmi vozmi terigal nitrianskou hradskou cestou k Šintavskému hradu. A, pravdu povediac, ani to vedieť nechcel. Nebolo si totiž ťažké predstaviť, čo sa stane po rozbresku so zostatkom zdecimovaných cisárskych oddielov.

Kara Mustafa však na ráno ani nečakal. Len čo sa začalo brieždiť, na čele svojich janičiarov vyrazil na forgáčovskú vozovú hradbu. Aby psychicky zlomil jej obrancov, spolu s janičiarmi ženie na nich mrákavu dolnouhorských kresťanov, ktorým ešte pred útokom prikázal rozdať demižóny tuhej pálenky z vyrabovaných Forgáčových komôr. A tak omámená zberba beží, ženie sa a vrieska, že idú uši prasknúť. Vtom sa z lesa, obkolesujúceho vozokánske veľké pole, vyrúti na ňu obrovské mračno sekier, kôs, cepov, vidiel... Kara Mustafa neverí vlastným očiam. Čo sa to robí? Čo sú to za príšery? A kde sa tu vzali? Nie, to je len nejaký ďaurský trik, ktorý ho má zmiasť...

Priskoro Kara Mustafa oslavoval svoje víťazstvo nad Adamom Forgáčom, priskoro poslal svojho najrýchlejšieho posla do Ostrihomu s príkazom pripraviť hostinu na oslavu veľkého víťazstva. Adam Forgáč po prvom dni vozokánskej bitky bol síce na kolenách, ale ešte dýchal. Hoci zvedovia hlásili ostrihomskému pašovi, že v noci utiekol zo svojho tábora, kruto sa zmýlili. Forgáč, aj napriek tomu, čo mu osud pripravil, bol vynikajúci vojvodca a ešte vynikajúcejší uhorský vlastenec. Pri pomyslení, že Kara Mustafa sa po vozokánskej bitke stane neobmedzeným vládcom Kráľovského Uhorska a postupne zničí celú jeho vlasť, urobil niečo, na čo sa v uhorských dejinách zmohol máloktorý magnát. V tú noc, keď sa vzdialil z tábora aj s najbližšími veliteľmi, hnal sa z jednej požitavskej a ponitrianskej dediny do druhej a v každej burcoval gazdov, remeselníkov, paholkov proti Mustafovým oddielom. To, čo by neurobil nijaký cisársky dôstojník, šľachtic, aby sa znížil prosiť o pomoc hrubých sedliakov, Adam Forgáč spravil. Na rozdiel od cisárskeho viedenského dvora totiž pochopil, že ak niekto môže pred Turkami ochrániť kraj na ľavom brehu Dunaja, tak to nie je Viedeň, ale ľudia, ktorí medzi Dunajom a Tatrami žijú od vekov.

Adam Forgáč sa málokedy mýlil. A teraz už vôbec nie. Sedliaci, ktorým dva dni predtým Kara Mustafa vyplienil domy, vyhnal z maštalí dobytok, uniesol deti, dal zneuctiť ich ženy a dcéry, sa vrhali na janičiarov a nemilosrdne zabí-

jali aj dolnouhorskú kresťanskú zberbu. Ale Mustafovi janičiari zažili už všeličo. Boli to elitní hrdlorezi, ktorí čoskoro pochopili, že neútočia na nich rovnocenní bojovníci. Spamätali sa a začali sedliakov zatláčať naspäť do vozokánskeho lesa.

To je koniec, pomyslel si Forgáč. Sedliaci síce bojujú ako zúriaci lev, no jeden lev proti tisíctristo janičiarom? Vtom nad vozokánskym poľom zaznel strašný zvierací rev. Teraz ho už Forgáč počul, ba vzápätí i videl.

„Ó, Ištenem!"

Jeho gýmešský lev sa obrovskými skokmi rútil na štyritisíc útočiacich Turkov. Vlastne na tisíctristo janičiarov a dvetisícsedemsto dolnouhorských chlapov, bratsky bojujúcich po boku Turkov proti hornouhorským kresťanským bratom. Keby v tej chvíli bol nejaký janičiar sekol Forgáča jatagánom, ten by to ani nebol pocítil. Predsa to, čo vidí, nemôže byť pravda. Ako môže jeden lev driapať, trhať stovky a stovky ozbrojencov?! Ale Forgáčov lev to robí. Dokonca sa predral k Mustafovi a zaťal pazúry do nohy jeho koňa. Kôň sa zachvel, no sekol kopytom a hnal sa ďalej. Útočiaci janičiari víťazoslávne zvrieskli, keď vtom zo Starého hája vyletel obrovský roj sršňov, za ním druhý, tretí... No skôr než sa vrhli na pašu a jeho koňa, skočil pred ne Forgáčov gýmešský lev.

„Čo je? Čo chcete!" zreval na ne. „Ale už sa practe! S Mustafom a jeho bandou si to vybavím sám!"

A začal labami rozháňať rozzúrené sršne.

„Len aby sme ťa nemuseli raz zachraňovať, milý lev," svišťali.

„Vy mňa, potupný, odporný hmyz?"

Sršne odleteli bokom a oddiaľ sa ako jedovaté meče zapichovali do tiel utekajúcich Turkov.

Neuplynula hodina-dve, a nad vozokánskym poľom začalo popŕchať. Alebo to nebesia ronili slzy nad stovkami mŕtvych kresťanov i moslimov, ktorých vozokánski sedliaci prikrývali pichľavou agáčinou, pretože nemali síl vykopať toľkým mŕtvym hroby?

K večeru bolo vozokánske pole pusté. Len na kopčeku, kde zahynul jeden zo štyroch Esterháziovcov, sedel Forgáčov lev a pravou labou drvil janičiarsku zástavu, ozdobenú tureckým polmesiacom, tureckou hviezdou a konským chvostom.

Na monumente, ktorý roku 1896 postavila svojim martýrom rodina Esterháziovcov, je latinský nápis, ktorý v preklade znie:

„Zastav sa, pútnik! A čítaj! Na tomto poli padli v jeden deň z jednej rodiny štyria nepremožiteľní hrdinovia: Ladislav, gróf Esterházi, večný majiteľ hra-

du Frankó, radca Cisársko-kráľovskej komory a hlavný veliteľ pevnosti v Pápe, František Esterházi, hlavný veliteľ pevnosti v Ďarmotách, Tomáš Esterházi, zástupca veliteľa Levického hradu, a Gašpar Esterházi, rytier Zlatej ostrohy. Roku 1652 títo štyria hrdinovia padli v boji medzi 1 300 kresťanmi a 4 000 úhlavnými nepriateľmi svätého kríža. V tomto boji zahynulo 48 kresťanov a 800 Turkov. Oslobodených bolo 150 zajatcov, ktorí sa vrátili k svojim. Turecký boh vojny neuspel pri Esterháziovcoch. Chcel byť smrtonosný, ale nebol, lebo mužov, ktorých usmrtil, nezničil úplne. Tu vykvitla esterháziovská trojitá ruža, znovu sfarbená krvou štyroch hrdinov. Toto je teda Marsovo pole, ktoré nemá už iba Rím. Uhorsko zaň vďačí hrdinom Esterháziovcom."

Na záver sa žiada povedať, že vďaka patrí nielen im, ale aj stovkám žitavských sedliakov, ktorí vlastne boli tie sršne, čo v poslednej fáze vozokánskej bitky rozhodli o tureckom úteku. Žiaľ, na rozdiel od hrdinských Esterháziovcov vieme o nich len toľko, že boli zo šestnástich žitavských dedín a že na ich pamiatku nestojí na vozokánskom poli nijaký monument. A nepoznáme ani ich počet, nepoznáme ani ich mená. V tomto zmysle príznačne vyznieva záver nášho príbehu:

Pred pár rokmi vbehol do Obecného úradu vo Vozokanoch mládenec, ktorý pravidelne poľnou cestou jazdieval na bicykli z Tesárskych Mlynian do Veľkých Vozokán, a vydesene dychčí: „Starostka, vieš, že máš leva na zemi?"

„Čože? nechápala som," spomína pani Justína Pálková (plus7dní.pluska.sk), „potom som sadla do auta a vyrazila za dedinu. Keď som ho nevidela na podstavci, srdce mi zamrelo." Ťažký, vyše osemstokilogramový bronzový lev, jediný monumentálny pomník z obdobia protitureckých vojen na Slovensku, umelecké dielo maďarského sochára Vojtecha Markupa, ležal na zemi s hlbokými ryhami po karbobrúske. A teraz pozor! Nasleduje niečo neuveriteľné, čo náš príbeh zaraďuje do kategórie tzv. „pravdivých" povestí. „Keď sme k nemu prišli," pokračuje starostka, „ešte z jeho útrob vylietavali sršne... Práve tie zrejme odohnali zlodejov. Žili si v teple vyhriatej kovovej sochy, do ktorej vlietavali cez otvorenú papuľu."

Motív o gýmešskom levovi a vozokánskych sršňoch som si, pravdaže, vymyslel, aby som konkrétny historický príbeh ozvláštnil. Preto to úvodné tvrdenie, že v žiadnej historickej štúdii sa nespomína ani lev, ani sršne, ktoré pomohli Adamovi Forgáčovi vyhrať vozokánsku bitku. Napokon, ktorý historik by také tvrdenie bral vážne? A predsa sa stalo neuveriteľné. Keď som pri dokončovaní tohto príbehu natrafil na správu o vandaloch, ktorým roj sršňov zabránil zni-

čiť národnú kultúrnu pamiatku, nechcel som veriť vlastným očiam. Ale, aby som nepreceňoval svoju tvorivú intuíciu, pred časom som pravdepodobne zaregistroval novinovú správu o pokuse rozrezať výnimočnú sochu a predať ju do zberných surovín. Pri písaní tejto povesti som si na ňu a na jej sršne podvedome spomenul a vsunul ju ako fikciu do historického príbehu. To, že sa napokon vozokánske sršne ako reálny fakt dostali do povesťovej až rozprávkovej rekonštrukcie, je už vec tvorivej náhody. V každom prípade to boli ony, ktoré o niekoľko storočí bronzového vozokánskeho leva zachránili pred potupnou smrťou v taviacej peci. Ako keby som počul tie sršne, ktoré sa v auguste 1652 vrhli proti vôli gýmešského leva na útočiacich janičiarov.

„Len aby sme ťa nemuseli raz zachraňovať, milý lev."

„Vy mňa, potupný, odporný hmyz?"

A stalo sa.

Či bez ich pomoci by dnes mohol zachránený vozokánsky lev byť naším jedinečným monumentom, ktohovie. V povesti, ktorá sa svojím šťastným koncom zmenila na rozprávku, je však možné všetko. Takže vďaka rozprávke, no najmä reštaurátorskému umeniu akademického sochára, bronziara a odlievača Ladislava Saba sa vozokánsky lev znova dostal tam, kam ho predurčil historický osud. Aj keď, ako to už u nás býva, našli sa tzv. historici, ktorí tvrdia, že vlastne ani nejde o výnimočný monument, pretože bitka proti Turkom pri Vozokanoch z vojenského hľadiska svojou lokálnou obmedzenosťou veľký význam nemala. Bola to vlastne iba jedna z mnohých šarvátok, aké sa v tom čase na Slovensku odohrávali dennodenne. Aj je to tak, aj nie je. V každom prípade je bližšie k pravde spisovateľ a publicista Miroslav Pius, dôverne zžitý s krajom vozokánskej bitky, keď tvrdí, že význam víťazstva Adama Forgáča nad lúpežnou hordou ostrihomského Mustafu má napriek vojenskému obmedzeniu nesmierny význam. Bol to totiž prvý dôkaz, že túžba veľkovezíra, aby jeho kone po porážke Viedne o tri dni pili vodu z vatikánskych fontán, sa nenaplnila.

Kresťanský kríž opäť raz zachránil Európu.